

Millingen aan de Rijn Heerbaan

Archeologische sloopbegeleiding

drs. R.G. van Mousch

Juni 2006
BAAC rapport 06.118

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

Millingen aan de Rijn Heerbaan

Archeologische sloopbegeleiding

Drs. R.G. van Mousch

Juni 2006
BAAC rapport 06.118

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

Colofon

ISBN:	90-5985-548-5
Redactie:	drs. R.J.M. van Genabeek
Tekst:	drs. R.G. van Mousch
Materiaalanalyse:	drs. R. van der Mark
Veldwerk:	drs. R.G. van Mousch M.A. Tolboom
Tekeningen:	drs. M.P. Haars mw. M.A. Tolboom ing. M. van Willigen
Copyright:	BAAC bv, 's-Hertogenbosch / Gemeente Millingen aan de Rijn

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van gemeente Millingen aan de Rijn en/of BAAC bv.

BAAC bv

onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Hofstraat 4-6
7411 PD Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 618 430
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

1 Inleiding	3
2 Ligging van het terrein en landschappelijke context	5
3 Historische context	6
4 Onderzoeksvragen	9
5 Werkwijze	10
6 Onderzoeksresultaten	12
7 Conclusie en aanbeveling	18
8 Literatuur	21
Bijlagen	
- Sporenlijst	23
- Vondstenlijst	24
- Verklarende woordenlijst	25
- Archeologische en geologische tijdvakken	26

1 Inleiding

Maandag 24 tot en met donderdag 27 april 2006 is door het bureau voor Bouw-historie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie (BAAC bv) een archeologische sloopbegeleiding gedaan bij het verwijderen van funderingsresten van twee panden aan de Heerbaan te Millingen aan de Rijn. Het doel van deze begeleiding was de inventarisatie, karakterisering en documentatie van archeologische waarden op het terrein.

De aanleiding voor de sloop is een geplande nieuwbouw van een dienstencentrum met appartementen. De archeologische begeleiding is gebaseerd op een selectiebesluit (d.d. januari 2006), zoals vastgelegd in de adviesnota van de gemeente Millingen aan de Rijn. Het selectiebesluit is gebaseerd op de conclusies van een bureauonderzoek en archeologisch inventariserend veldonderzoek, waarbij vastgesteld is dat voor het plangebied een hoge specifieke verwachting geldt op het aantreffen van een (intacte) archeologische vindplaats.¹

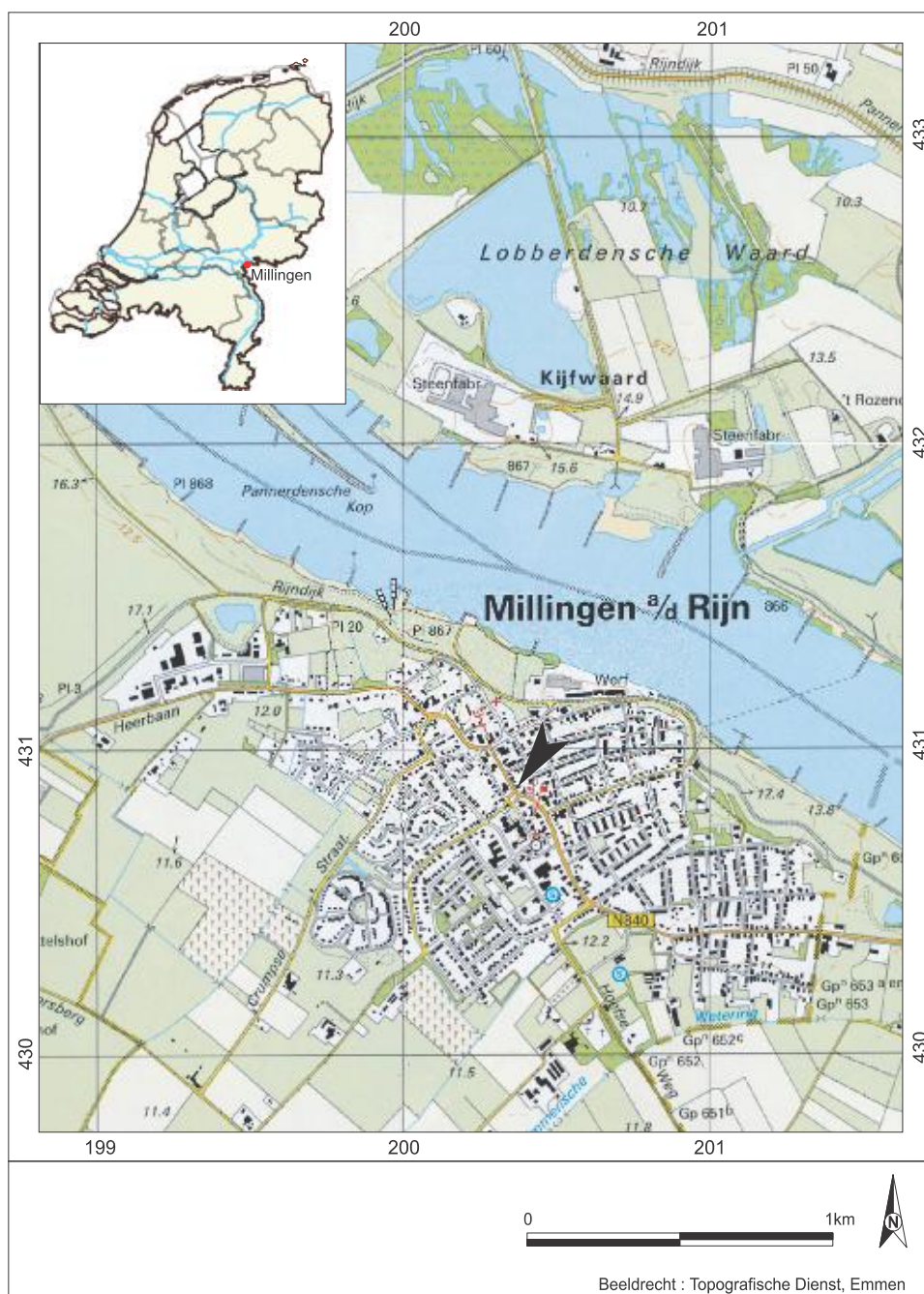
Administratieve gegevens

Provincie	Gelderland
Gemeente	Millingen aan de Rijn
Toponiem	Heerbaan
Objectcode	MIRHE
BAAC projectnummer	06.118
Centrum coördinaten	200360/430872 - 200419/430872
Oppervlakte	1958 m ² waarvan 495 m ² binnen de funderingsresten
ROB-onderzoeksmeldingsnummer	12765
ROB-vondstmeldingsnummer	
Opdrachtgever	Rabobank Groesbeek - Millingen aan de Rijn Dorpstraat 28 6561 CB Groesbeek telefoon: 024-3995111 fax: 024-3995115 e-mail: info@groesbeek.rabobank.nl Contactpersoon: drs. D.G.M. Winkel
Bevoegd gezag	Gemeente Millingen aan de Rijn Postbus 3 6566 ZG Millingen aan de Rijn telefoon: 0481-431988 fax: 0481-433221 Contactpersoon: A.F.M. Kemper
Senior archeoloog namens bevoegd gezag	drs. E. Jacobs Jacobs & Burnier Archeologisch projectbureau Veemarkt 186 1019 DG Amsterdam Telefoon : 020-4637300 Fax : 020-4637277 e-mail : jenbbureau@zonnet.nl
Beheer en plaats van vondsten en documentatie	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Nijmegen Museum Kamstraat45 6522 GB Nijmegen telefoon: 024-3220619 fax: 024-3604799 Depotbeheerder: Louis Swinkels Documentatie wordt overgedragen aan de ROB Contactpersoon: drs. M. Wispelwey
Complex type	Dorpskern
Datering	Nieuwe Tijd
Autorisatie	drs. R.J.M. van Genabeek senior archeoloog BAAC bv Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch telefoon: 073-6136219 fax: 073-6149877 e-mail: archeologie@baac.nl

2 Ligging van het terrein en landschappelijke context

Het plangebied bevindt zich in het centrum van de bebouwde kom van Millingen aan de Rijn en wordt in het zuidwesten begrensd door de Heerbaan, in het zuidoosten door de Prins Bernardstraat, in het noordoosten door een apotheek en in het noordwesten door een woonhuis aan de Heerbaan 172.

Het dorp Millingen aan de Rijn is gelegen ten zuiden van de Rijn, nabij de Duitse grens aan de rand van het Nederlandse riviereengebied. Het onderzoeksgebied bevindt zich hoogstwaarschijnlijk op een rivieroeverwal.

Afb. 1 De ligging van het plangebied.

3 Historische en archeologische context

Tijdens het bureauonderzoek dat is uitgevoerd door BAAC bv² zijn de archeologische vondstmeldingen en eventuele monumenten (AMK-terreinen) van het gebied in het ARCHIS-II archief van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) geïnterpreteerd. Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW, via ARCHIS-II) is het onderzoeksgebied gekarteerd als een terrein met een hoge archeologische verwachting. Deze verwachting is gebaseerd op het voorkomen van de Leuth en Waal stroomgordels in de ondergrond.³

Millingen aan de Rijn ligt langs de Romeinse limes, met aan de overzijde van de Waal het castellum Carvium, vanuit het oosten het eerste fort op Nederlands grondgebied. Vanuit dit castellum liep een Romeinse weg in zuidwestelijke richting door het huidige Millingen aan de Rijn. Ten opzichte van het onderzoeksgebied zou deze weg zich circa 300 meter naar het zuidoosten bevinden, haaks over wat nu de Heerbaan is.⁴ De Heerbaan, de belangrijkste doorgaande weg van het dorp waaraan het plangebied ligt, is wat betreft de naamgeving wel in verband te brengen met deze Romeinse weg en het Romeinse Rijk, hoewel de oriëntatie ervan niet overeenkomt. De kaarsrechte *Heerbanen* vormden de kortste strategische verbindingsweg tussen belangrijke legerplaatsen. Ook de naam Millingen, die in de Middeleeuwen voor het eerst opduikt in officiële documenten, zou als afgeleide van Mille, *milliarium* (Latijn voor mijlpaal) in verband gebracht kunnen worden met de Romeinse Tijd. De Romeinen zouden bij Millingen aan de Rijn een mijlpaal geplaatst hebben.

Afb. 2 Minuutplan uit 1820.

2 Smit 2005.
3 Smit 2005: 14.
4 Colenbrander 2005: 125.

Aan het eind van de Merovingische tijd (Vroege Middeleeuwen) is het gebied van Millingen na een periode van overstromingen weer bewoond, maar ook deze vesting is overspoeld. Het huidige (middeleeuwse) stratenpatroon is gevormd door de loop van overloopgeulen uit de Middeleeuwen.

Op historische kaarten, zoals het minuutplan uit 1820, is te zien dat zich binnen het plangebied geen bebouwing bevond (afb. 2). Op de kaart uit de Historische Atlas van Nederland is vanwege de schaal niet duidelijk te zien of er bebouwing aanwezig was. Of er vóór het begin van de 19de eeuw al bebouwing was of enig ander gebruik van het terrein is niet bekend.

Op de gevel van het pand Heerbaan 168 stond het jaartal 1888 (afb. 3). Het is echter niet duidelijk of dit het werkelijke bouwjaar van het pand was of dat er nog een voorganger op deze locatie was.

Afb. 3 Het jaartal 1888 op de gevel van het pand 168.

Archeologische waarnemingen en karterend veldonderzoek

Uit het onderzoeksgebied zelf zijn geen archeologische waarnemingen bekend. Op een afstand van circa 175 meter ten zuiden van het onderzoeksgebied zijn archeologische waarnemingen bekend van een vroegmiddeleeuwse gouden munt, een Romeins wij-altaar en een Romeinse grafpijler (waarnemingsnummer 3554 en 3605). Circa 250 meter ten zuidoosten van het onderzoeksgebied zijn bij een archeologisch booronderzoek in 2003 een fragment Romeins aardewerk en een fragment vroegmiddeleeuws aardewerk gevonden (waarnemingnummer 48393). Circa 400 meter ten zuidwesten van het onderzoeksgebied zijn fragmenten laatmiddeleeuws aardewerk en een fragment Romeins aardewerk aangetroffen (waarnemingnummer 3607).

Uit het karterend veldonderzoek ter plaatste van het plangebied is gebleken dat het bodemprofiel vanaf het maaiveld tot een diepte van 30 tot 40 cm verstoord is; hieronder is het bodemprofiel intact. Bij twee boringen (5 en 6) is een verstoring tot een diepte van 70 tot 90 cm onder het maaiveld waargenomen. Dichtbij boring 5 – enkele meters ten zuiden van pand 170 – is men bij het zetten van een pijlbuit gestuit op een harde laag, die mogelijk in verband gebracht zou kunnen worden met een oude fundering in de bodem.⁵

De conclusies van het karterend vooronderzoek hebben geleid tot het selectiebesluit om het verwijderen van de funderingen onder archeologische begeleiding te laten plaatsvinden.

5 Smit 2005: 16.

4 Onderzoeksvragen

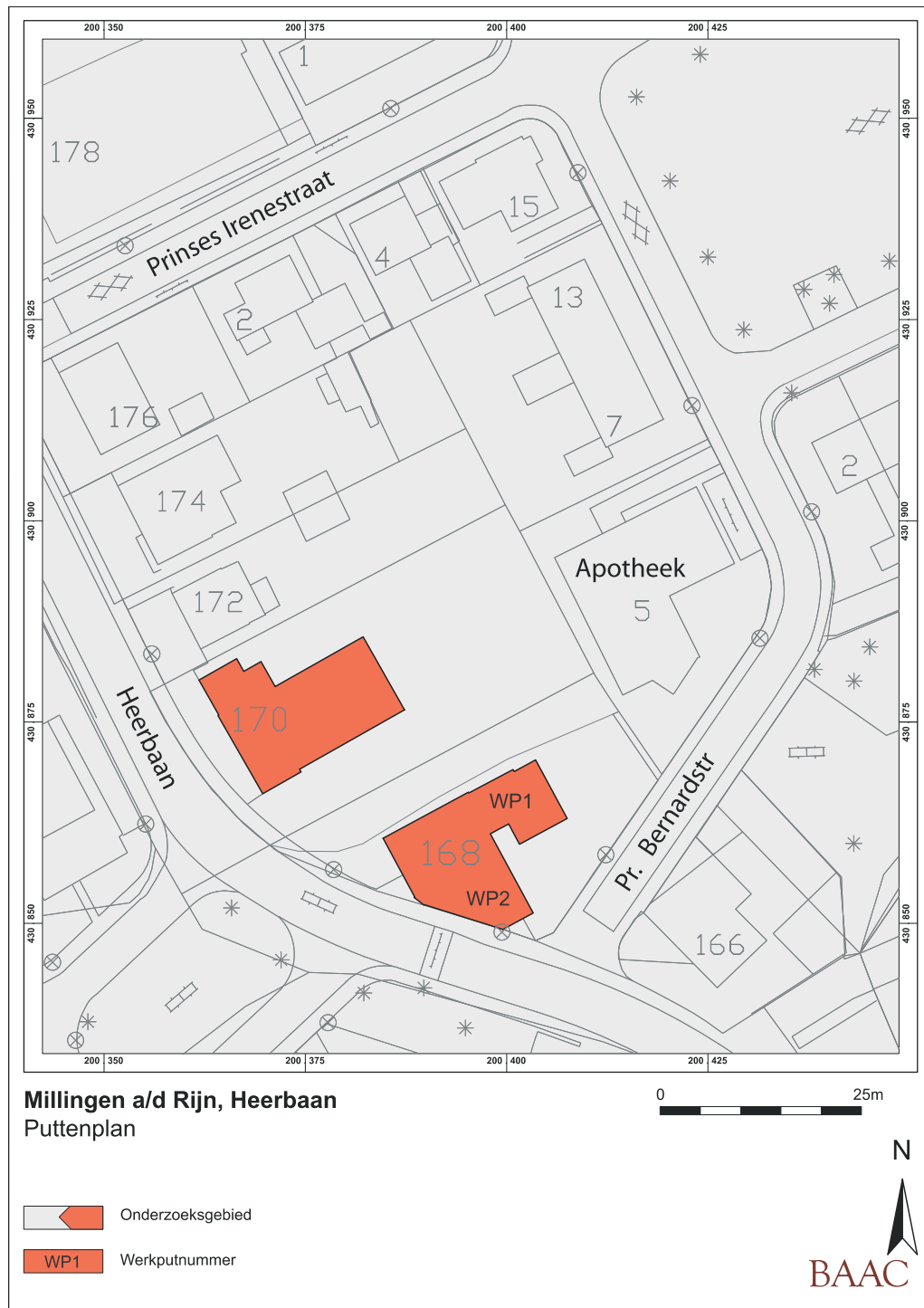
Het onderzoek is erop gericht de onderzoeksvragen te beantwoorden zoals ze zijn verwoord in het Programma van Eisen.⁶

- Zijn archeologische vondsten en/of grondsporen in het onderzoeksgebied aanwezig?
- Hoe is de horizontale en verticale gaafheid van het bodemarchief ter plekke?
- Wat is de aard en de ouderdom van aangetroffen vondsten en grondsporen?
- Hoe is de conservering van vondsten en grondsporen?
- Is er een relatie tussen aangetroffen grondsporen en mobilia?
- Wat is de ruimtelijke verspreiding van vondsten en grondsporen?
- Wat is de zeldzaamheid van de aangetroffen vondsten en grondsporen binnen de archeoregio?
- Hoe groot is de informatiewaarde van de aangetroffen vondsten en grondsporen?
- Wat is de aard en de verstoringsgraad van de aanwezige bodem?
- Wat is de landschappelijke context van de vindplaats?
- Kunnen de resultaten van het onderzoek archeologische verwachting van aangrenzende terreinen bevestigen of aanpassen? Zo ja, hoe?

6 Krist 2006.

5 Werkwijze

Het verwijderen van binnen het plangebied aanwezige funderingsresten heeft plaatsgevonden onder archeologische begeleiding. Deze funderingsresten bestonden uit bakstenen of betonnen muurwerk en vloeren. Om te voorkomen dat ouder muurwerk of andere archeologische waarden beschadigd zouden worden, zijn bij de sloop eerst de vloeren voorzichtig gelicht en is het muurwerk van binnenuit vrijgelegd. Hierna werden muurwerk, profielen en vlakken geïnspecteerd op archeologische en bouwhistorische waarden (afb. 4).

Afb. 4 Puttenplan.

Omdat onder sommige betonvloeren een tempex isolatie was vastgelijmd, was het verwijderen van deze vloeren en het scheiden van het beton en het tempex vaak tijdrovend. Bovendien bleek in een keldervulling van pand 168 asbest te liggen, waardoor de sloop enige tijd is stilgelegd. Later bleek zich ook op andere delen van het terrein nog asbest te bevinden, ondanks dat het terrein eerder asbestvrij was verklaard. Dit had tot gevolg dat de sloopwerkzaamheden en het verplaatsten van grond en puin met beleid en onder toezicht van een asbestsaneerder diende plaats te vinden.

De sloopwerkzaamheden hebben inclusief de opgelopen vertragingen en archeologische documentatie vier dagen geduurd.

Wanneer archeologische waarden werden aangetroffen, zijn deze gefotografeerd en getekend op schaal 1:20. In één geval is een zijaanzicht getekend (1:20). Van relevant muurwerk zijn de baksteenformaten genomen en een 5- of 10-lagenmaat. Vondsten voor de datering zijn verzameld, wanneer deze geassocieerd konden worden met oudere funderingsresten.

Omdat zich alleen bij pand 168/168a ouder muurwerk leek te bevinden, zijn deze hier getekend. Van de funderingen van pand 170 zijn alleen baksteenformaten genomen. De positie van het ingemeten muurwerk is ingemeten aan de rondom liggende bebouwing. Hierbij is gebruik gemaakt van een *total station*.

6 Onderzoekresultaten

6.1 Pand Heerbaan 168/168a

Onder pand 168/168a (afb. 5) is op twee locaties ouder muurwerk gedocumenteerd (afb. 6): in het noordelijke deel en aan de straatzijde. Tussen en onder dit muurwerk bevindt zich veel puin van dakpannen, bakstenen en ijzer, waardoor het oorspronkelijk bodemprofiel voor een groot deel verstoord is.

Afb. 5 Pand Heerbaan 168/168a.

Het muurwerk in het noordelijke deel (afb. 7) bestaat uit drie muren, waarvan S1 voor het grootste deel is opgebouwd uit grote, handgevormde bakstenen. Deze bakstenen hebben formaten van $(25,4 / 26,7) \times (12,1 / 12,8) \times (5,3 / 7,2)$ cm en zouden daarmee een datering kunnen hebben in de 15de of wellicht 16de eeuw.⁷ Muur S1 is 2-steens breed met één versnijding. Aan de zuidwestzijde van de muur is een drietal steunberen (S4, S5 en S6) geplaatst van drie bakstenen boven elkaar met de platte kant tegen S1. Aan de noordoostzijde is een betonvloer (S3) tegen de muur geplaatst. Dit hoort duidelijk een latere uitbouw van het pand.

7

Hierbij is uitgegaan van baksteenformaten in Nijmegen, zoals terug te vinden in Bijlage van De Vries *et al* 2004. De regionale verschillen kunnen echter per periode erg groot zijn, zeker wanneer zoals in het rivierengebied in de omgeving veel steenovens gelegen zijn.

Afb. 6 Alle sporenkaart.

Afb. 7 Aangetroffen muurwerk wp 1 noordelijk deel.

Aan de westzijde maakt muur S1 een hoek met muur S2, die opgetrokken is uit een mix van grote, handgevormde bakstenen en latere bakstenen (o.a. 21,0 x 9,5 x 5,0 cm). Ook deze muur is 2-steens breed gebouwd en heeft twee versnijdingen (waarvan één korte tegen de onderkant van muur S1). Bovenin is muur S2 in ieder geval koud tegen muur S1 geplaatst, hoewel zich bij deze hoek ook een rioolbuis bevindt die hier later is gelegd en daardoor het hoekverband kan hebben verstoord. Aan de buitenzijde lijken de twee muren echter in verband te liggen, terwijl hier onderin geen grote, handgevormde bakstenen te zien zijn. Aan de buitenzijde van S2, net naast de hoek, bevindt zich nog net een fragment van een bepleisterde vloer die zich op een relatief laag niveau moet hebben bevonden (S27). Muur S2 wordt naar het zuidwesten doorbroken door een recentere kelder.

Muur S1 maakt aan de noordoostzijde een hoek met muur S7. Beide muren zijn in verband gebouwd en ook muur S7 is 2-steens, hoewel het zuidelijke uiteinde 1-steens lijkt te zijn, maar dit kan ook het gevolg zijn van een recente versterking. Op muur S7 is namelijk later een betonfundering gebouwd, die de S7 deels heeft verstoord.

De drie muren S1, S2 en S7 lijken deel uit te maken van één structuur, waarbij verschillende voorhandenzijnde bakstenen zijn gebruikt. Het aardewerk dat tegen de fundering van S1 is aangetroffen is te dateren in de 19de eeuw. Tussen en om de drie muurresten bevindt zich veel puin van met onder meer donkergrijze dakpannen (waarschijnlijk van begin 19de eeuw), ijzer (spijkers, draad) en enig 19de eeuws aardewerk. Ouder vondstmateriaal of grondsporen zijn hier niet gezien.

Ten oosten van deze structuur is onder een puinlaag met onder andere grote, handgevormde bakstenen, zoals van muur S1, een bakstenen riooltje gezien (S26).

Hiervan is alleen een klein fragment ingemeten om de voortgang van de sloop niet te vertragen. De oriëntatie van het riool is afwijkend van die van het muurwerk.

Aan de straatzijde is onder het recente muurwerk S20 en de gesloopte betonvloer een oudere fundering aangetroffen (S19), die deels bestaat uit grond- of spaarbogen (S8 t/m S12). Onder de noordoost en zuidoostmuur bevinden zich in totaal vijf grondbogen, waarvan vier een breedte hebben van ruim 2 meter en één vanwege een hoekoplossing van 1 meter. De boogjes zijn aan weerszijden gefundeerd op bakstenen poertjes (S13 t/m S18). Zoals ook in het aanzicht van boog S8 is te zien (afb. 8), bestaan de bogen uit twee baksteenlagen; bij de meeste bogen is er sprake van een vertanding. De fundering aan de straatzijde (Heerbaan) heeft geen grondbogen, maar een versnijdende fundering. Vooral aan de straatzijde is S19 opgebouwd uit breuksteen ($\frac{3}{4}$ -steen) met formaten van ? x (10,2 / 11,5) x (4,6 / 5,5) cm. Omdat hier geen lengtemaat bekend is, is het lastig een datering van deze bakstenen te geven. Het gaat hier in ieder geval ook weer om een hergebruikte partij stenen.

Afb. 8 Grondboog S8.

Grondboog S8 is aan de zuidoostzijde gefundeerd op poer S14 en aan de noordwestzijde op poer S13. Deze laatste poer is gebouwd op de versnijdingen van ZW-NO lopende muur S23. S19 en S13 staan koud tegen zowel S24 als S23. Muur S23 bestaat hier eigenlijk alleen uit de drie versnijdingen onder muur S24, die waarschijnlijk bij een latere bouwfase op S23 geplaatst is. S24 maakt namelijk aan de noordwestzijde een hoek en vormt hier een later gebouwde rechthoekige structuur. Aan de binnenzijde van deze structuur is de onderkant van muur S24 dieper dan aan de andere zijde. Ter hoogte van S23 bevinden zich aan de binnenzijde (NW-zijde) van S24 ook enkele versnijdingen (S25). Deze lopen dieper dan S23, waardoor de onderlinge relatie niet duidelijk is. Het baksteenformaat van S24 is 22,0 x 10,3 x 5,3 cm en de 10-lagenmaat van de muur is 63 cm. Deze bakstenen zouden halverwege de 19de eeuw te dateren kunnen zijn, maar zijn waarschijnlijk van een latere datum. Een deel van muur S24 is ooit gesloopt, maar heeft oorspronkelijk verder gelopen

richting S19 aan de straatzijde. Hier bevindt zich nog in het verlengde van S24 een muurdeel S22, dat ofwel het verdere verloop van S24 is, ofwel van voorganger S23. Bij het weggesloopte deel van S24 bevindt zich nog wel onderin een funderingslaag. De relatie van S22 met muur S19 is helaas niet vastgesteld, omdat het muurverband hier later is weggebroken bij het plaatsen van muurblok S21, behorend bij de fundering van de portiek van het pand.

6.2 Pand Heerbaan 170

Van pand 170 (afb. 9) is geen muurwerk gedocumenteerd, aangezien er geen relevante bouwtechnische zaken aan het licht zijn gekomen, die niet onderzocht konden worden vóór de sloop van het pand. De baksteen waaruit de funderingen zijn opgetrokken zijn uniform en hebben afmetingen van 21,0 x 9,5 x 5,0 cm. Dit baksteenformaat zou 18de of begin 19de eeuws kunnen zijn.⁸ Maar aangezien het huis niet staat weergegeven op het minuutplan uit 1820, is het waarschijnlijk dat het pas na dit jaartal is gebouwd. Aan de straatzijde bevindt zich in het zuidoosten een ondiepe kelder- of kruipruimte met gewelfjes haaks op de straat.

Afb. 9 Pand Heerbaan 170.

De ondergrond van pand 170 is niet verstoord zoals bij pand 168, waar een groot puinpakket tussen en onder de fundering lag. In deze ondergrond zijn enkele scherven Romeins, en inheems-Romeins aardewerk en een Pingsdorf-scherf (Volle Middeleeuwen) aangetroffen. Verder een verbrand botfragment en een onverbrand dierlijk bot. Omdat verder geen grondsporen waren te zien, gaat het hierbij waarschijnlijk om vondsten uit een verspoelde context. Het enigszins verweerde materiaal is aangetroffen in oeverwalafzettingen, dat is waarschijnlijk bij overstromingen is afgezet.

6.3 Vondstmateriaal

Het verzamelen en de analyse van het vondstmateriaal is in de eerste plaats gericht op de datering van de archeologische resten. Grote vondstcomplexen zijn niet aangetroffen.

Het aardewerk dat is aangetroffen in het noordelijk deel (WP1) tegen de funderingen van de muren S1 en S2 bestaat uit een wandfragment van een steengoed mineraalwaterfles te dateren tussen 1750 en 1800 (vnr.1), een bodem van een pot roodbakkend aardewerk (vnr.3) en een randfragment Nederrijns aardewerk, beide uit dezelfde periode (vnr.4). Verder is hierbij een grote hoeveelheid fragmenten zwarte dakpannen met zandbestrooiing gevonden, die te dateren zijn in het eind van de achttiende en begin negentiende eeuw. Een munt (vnr.) is bij het vrijleggen van de versnijdingen van muur S2 aangetroffen.

Aan de straatzijde van pand 168 (WP2) is bij het vrijleggen van grondboog S8 een wandfragment van Japans porselein met bloemmotief (katsuma) aangetroffen, een wandfragment van een verder niet te definiëren roodbakkende pot en de bodem van een glazen fles (vnr.6). De scherven zijn te dateren tussen 1880 en 1900. Uit een puinlaag onder dezelfde grondboog komen enkele fragmenten van een Keulse mineraalwaterfles (1880-1900), samen met een wandfragment porselein en een wandfragment Nederrijns aardewerk (vnr.7; 1750-1800).

De ingemeten vondsten onder pand 170 bestaan uit zes scherven handgevormd aardewerk (IJzertijd of inheems-Romeins) en drie gladwandige wandscherven (Romeins). Uit dezelfde laag komen twee dierlijke botten, waarvan één verbrand.

7 Conclusie en aanbeveling

7.1 Conclusie

Binnen het plangebied zijn tijdens de archeologische begeleiding van de sloop van twee panden binnen en onder de funderingsresten bouwhistorische waarden waargenomen en ten dele gedocumenteerd.

Bij het pand Heerbaan 168/168a gaat het om 19de eeuwse funderingen, waarbij oude onder meer laatmiddeleeuwse bakstenen zijn hergebruikt. Onder deze funderingsresten bevindt zich een puinpakket dat mogelijk te dateren is in het begin van de 19de eeuw. Verder zijn hier geen archeologische sporen aangetroffen. Het bouwjaar 1888, dat zich tot de sloop op een van gevels van het pand bevond, zou op basis van de onderzoeksgegevens heel goed het werkelijke bouwjaar kunnen zijn geweest. Een datering vroeger in de 19de eeuw is echter niet uitgesloten.

In de 20ste eeuw is aan de noordoostzijde een aanbouw gebouwd (met vloer S3 en een betonwand op de oudere muur S7). Boven op de 19de eeuwse funderingen aan de staatzijde in het zuiden zijn bevindt zich eveneens 20ste eeuwse herbouw. In het niet-gedocumenteerde deel van het pand is een kelder aangelegd door het oudere muurwerk. Het 19de eeuwse muurwerk heeft hier verder gelopen in zuidwestelijke richting tot aan de Heerbaan.

Het pand Heerbaan 170 is op basis van de gebruikte bakstenen lastig te dateren. Het type baksteen kan gedurende een langere periode in gebruik zijn geweest. Echter het gegeven dat op het minuutplan uit 1820 geen bebouwing te zien is op het perceel, betekent dat het pand eigenlijk pas na dit jaartal te dateren is. Het huis is gebouwd op ongeroerde grond, een kleipakket met daarin waarschijnlijk verspoeld Romeins, inheems-Romeins en Middeleeuws vondstmateriaal. Er bevindt zich geen 19de eeuwse puin tussen de funderingen. Dit zou een aanwijzing kunnen zijn dat pand 170 er al stond, toen dakpannen op het terrein gestort werden vóór de bouw van pand 168. Waarschijnlijk is de verstoring die tijdens het karterend booronderzoek in twee boringen is aangetroffen tot op een diepte van 70-90 cm in verband te brengen met de onderkant van het puinpakket. Of de als een fundering geïnterpreteerde harde ondergrond waarop men stuitte bij het zetten van een pijlbuis, ook in verband te brengen is met dit puinpakket, is niet duidelijk.⁹

De datering van de dakpannen in het puinpakket is overigens min of meer gelijk aan die van de bakstenen van de fundering van pand 170, maar of ze ook afkomstig zijn van dit pand, valt niet te bewijzen.

Behalve eventueel het puinpakket zijn er verder geen aanwijzingen dat er zich buiten de plaats van de twee gesloopte panden archeologische resten bevinden. Oudere vondsten dan de muurfunderingen bestaan alleen uit divers verspoeld materiaal.

7.2 Archeologische waardering

Uit bovenstaande kan een archeologische waarderingstabel opgesteld worden voor het plangebied. Deze waarderingstabel geeft aan of de archeologische vindplaats behoudenswaardig is. Hierop kan vervolgens een advies gebaseerd worden voor duurzaam behoud of een vervolgonderzoek bij bodemversturende ingrepen in het plangebied.

Archeologische waarderingstabel volgens KNA 2.2 Plangebied Heerbaan – Millingen aan de Rijn				
Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid/zichtbaarheid	nee		
	Herinneringswaarde	ja		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		2	
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde		2	
	Representativiteit	N.v.t.		

Motivering

De waardering is gericht op de resten van de twee onlangs gesloopte 19de eeuwse huizen. Aangezien op het moment van het onderzoek de panden gesloopt zijn, is er geen sprake meer van zichtbaarheid. Een herinneringswaarde is er echter wel, gezien het feit dat ze kort voor het onderzoek nog aanwezig waren binnen de dorpskern.

De waardering van de fysieke kwaliteit is, net als eigenlijk ook de zichtbaarheid, meerduidig van aard. De gaafheid en conservering zouden vóór de sloop uiteraard hoger hebben gescoord. Primair uitgaand van de archeologische resten, kan gezegd worden dat bij pand 168 de oudste muurresten voor een groot deel verstoord zijn door recente verbouwingen. Bij pand 170 waren de meeste oorspronkelijke funderingen nog in een goede staat. De gaafheid scoort en conservering scoren daarom middelmatig.

De inhoudelijke kwaliteit scoort niet hoog. De archeologische resten zijn niet zeldzaam noch voegen ze veel toe aan de reeds bestaande kennis over de bewoningsgeschiedenis van de twee percelen. Omdat de twee panden gesitueerd zijn binnen de oude dorpskern en aansluiten bij de ruimtelijke ontwikkeling ervan, hebben ze wel enige ensemblewaarde.

7.3 Aanbeveling

De aanwezige waarden betreffen alleen 19de eeuwse funderingen. De waardering hiervan is laag, waardoor behoud niet noodzakelijk is.

Dit advies vormt een zogenaamd selectieadvies. Dit selectieadvies dient namelijk eerst beoordeeld te worden door het bevoegd gezag (in dit geval gemeente Millingen aan de Rijn) en leidt tot een selectiebesluit. Pas daarna kan overgegaan worden tot bodemverstorende werkzaamheden op het terrein.

Ook wanneer geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen, kan de aanwezigheid van archeologische sporen nooit volledig worden uitgesloten. BAAC bv wil er daarom op wijzen dat bij bodemverstorende activiteiten alert te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden. Bij het aantreffen van deze waarden dient de aannemer dit te melden bij de burgemeester conform artikel 47 van de Monumentenwet 1988.

8 Literatuur

Krist, J.S., 2006, *Programma van Eisen archeologische begeleiding Millingen aan de Rijn, Heerbaan*, BAAC-rapport 06.016, Deventer

Colenbrander, B., 2005, *Limes Atlas*. Uitgeverij 010, Rotterdam

Smit, L., 2005, *Heerbaan, Millingen aan de Rijn. Bureauonderzoek en Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek. Karterende fase*. BAAC-rapport 05.353, Deventer

Vries, D.J. de, G. Lemmens, J. Thijssen en H. Peterse (red.), *Verborgten verleden. Bouwhistorie in Nijmegen*, Utrecht

Bijlagen:

- Sporenlijst
- Vondstenlijst
- Verklarende woordenlijst
- Archeologische en geologische tijdvakken

Sporenlijst

spoor	put	vlak	profiel	vondstnummers	datering	relaties	opmerkingen
1	1 1			1	19e eeuw	ouder dan S 2 en 3	2-steens; 1 versnijding; hergebruikt baksteen; 5 lagen 32,5cm; bs 26,4x12,5x5,3; 25,4x12,8x7,2; 26,7x12,1x5,8
2	1 1				19/20e eeuw	jonger dan S1	2-steens; 2 versnijdingen; koud tegen S1; diverse bs-formaten; langs buitenzijde geen bouwnaac
3	1 1				20e eeuw	jonger dan S1	betonvloer; tegen S1
4	1 1				19e eeuw		3 bs op elkaar met platte kant tegen ZW-zijde S1
5	1 1				19e eeuw		als S4
6	1 1				19e eeuw		als S4
7	1 1				19e eeuw	gelijk met S1	2-steens; zuiduiteinde 1-steens?; in verband met S1
8	2 1	2			19e eeuw	gelijk met S9-12	spaarboog
9	2 1				19e eeuw	gelijk met S8; 10-12	spaarboog
10	2 1				19e eeuw	gelijk met S8-9, 11-12	spaarboog
11	2 1				19e eeuw	gelijk met S8-10, 12	spaarboog
12	2 1				19e eeuw	gelijk met S8-11	spaarboog, kleiner dan S8-11
13	2 1	2			19e eeuw	bij S8, jonger dan S23	op vsn S23
14	2 1	2			19e eeuw	bij S8-9	formaten 10,8x5; 10,5x4,8; 11x5; 10,8x5
15	2 1				19e eeuw	bij S9-10	
16	2 1				19e eeuw	bij S10-11	
17	2 1				19e eeuw	bij S11-12	
18	2 1				19e eeuw	bij S12, gelijk met S19	in verband met (vs) S19
19	2 1	2			19e eeuw	gelijk met S18, ouder dan S20	op spaarbogen en poeren; vsn in Z-muur; 10 lagen 62cm; breuksteen 11,5x4,7;11,3x5,5;10,2x4,6
20	2 1				20e eeuw	ouder dan S21, jonger dan S21	op S19, recent
21	2 1				20e eeuw	jonger dan S19-20	koud tegen S19-20
22	2 1				19-20e eeuw	ouder dan S21	doorbroken voor S21
23	2 1	2			19e eeuw	ouder dan S13 en 24	vs) onder S24
24	2 1	2			19-20e eeuw	jonger dan S23	op vsn S23; 10 lagen 63cm; bsformaet 22x10,3x5,3
25	2 1	2			19e eeuw	ouder dan S24	vs) onder S24; relate met S23 niet duidelijk
26	1 1				20e eeuw		
27	1 1				19-20e eeuw		vloerniveau tegen NW-zijde S2

Vondstenlijst

Vondstenlijst

vnr	wp	vlak/profiel	spoor	keramiek	bouwkeramiek	glas	metaal	dierlijk bot	opmerkingen/vondstomstandigheden
1	1			1	3	0	0	0	tegen zuidzijde muurfundering S1
2	1			0	0	0	1	0	vrijleggen versnijding S2
3	1			1	0	0	0	0	vrijleggen rond hoek S1 en 2
4	1			1	0	0	0	0	vrijleggen hoek S2 met S1, onder vloerniveau
5	1		1	0	1	0	0	0	S1, baksteen
6	2			2	0	2	0	0	aanleg vlak bij S8
7	2	2		6	0	0	0	0	aanzicht S8, laag 5
8				9	1	0	0	2	ingemeten: 200369.3098/430869.1979 (RD)

Verklarende woordenlijst

AMK Een Archeologische Monumenten Kaart is een archeologische beleidskaart met een overzicht van alle bekende beschermde archeologische monumenten en overige behoudenswaardige locaties in een bepaald gebied.

Archeologische waarde Vindplaats of vondst met een oudheidkundige waarde. Het betreft hier met name archeologische relict(en) in hun oorspronkelijke ruimtelijke context. Zowel grote complexen/ structuren zoals nederzettingsterreinen, als afzonderlijke vondsten kunnen met deze term worden aangeduid (waardering, aard, archeologische waarde).

ARCHIS II Aanduiding voor het landelijke archeologische informatiesysteem dat door de ROB wordt beheerd. ARCHIS II voldoet aan de eisen voor het Centraal Informatiesysteem.

Castellum Romeins legerkamp.

Grondboog Boog in de fundering van een muur (vgl. spaarboog).

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden is een door de ROB geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem. Hij is gebaseerd op een GIS-analyse met een beperkt aantal variabelen en op expert-judgement (potentiekaart, bureauonderzoek).

Limes Grens (meer in het bijzonder de noordgrens van het Romeinse rijk).

Oeverwal Langgerekte rug langs een rivier of kreek, ontstaan doordat bij het buiten de oevers treden van de stroom het grovere materiaal het eerst bezinkt.

Pingsdorfaardewerk Wit of licht grijs gebakken aardewerk, meestal voorzien van een versiering met rode verfstrepen. Datering 900-1225.

Poer Kubusvormig stuk metselwerk of natuursteen dat een stijl, standvink of grondboog draagt.

Selectieadvies Schriftelijk advies aan het bevoegd gezag. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologische beleid van de betrokken overheid (selectie, bevoegd gezag, archeologisch beleid, waardering).

Selectiebesluit Een gemotiveerd besluit van het bevoegd gezag tot het al dan niet behouden van een bepaalde archeologische waarde, meestal in het kader van een RO-besluit. Het besluit leidt tot het al dan niet, of onder voorwaarden, verlenen van een vergunning.

Spoor Een (grond)spoor is een ruimtelijk duidelijk begrensbaar verschijnsel van antropogene oorsprong (bijvoorbeeld een paalkuil, lijksilhouet of muur) of natuurlijke oorsprong (bijvoorbeeld een boomval). Binnen een spoor kunnen verschillende, duidelijk te onderscheiden eenheden voorkomen.

Stroomgordel Het geheel van rivieroeverwal-, rivierbedding- en kronkelwaardafzettingen, al dan niet met restgeul(en).

Archeologische en geologische tijdvakken

	C14 B.P.	Geologie	Klimaat, landschap, vegetatie		Archeologische perioden	Cultuurnamen						
- 1500 n. C.	1000	Duinkerke III	Subatlanticum (koeler, vochtiger)	Loofbos								
- 1000					Late Middeleeuwen							
					Karolingische tijd							
- 500		Duinkerke II			Merovingische tijd							
					Volksverhuizingstijd							
					Laat Romeinse tijd							
0					Midden Romeinse tijd							
					Vroeg Romeinse tijd							
					Late IJzertijd							
- 500		Duinkerke I			Midden IJzertijd				Zeijen			
		Vroege IJzertijd										
- 1000	3000		Subboreaal (koeler, droger)	Loofbos	Late Bronstijd							
- 1500		Duinkerke 0			Midden Bronstijd				Hilversum Drakenstein	Elp		
- 2000					Vroege Bronstijd				Wikkeldraad			
- 2500		Calais IV			Laat Neolithicum				Vaardingen	Trechterbeker	Sandvoetb	Klokbeker
- 3000					Midden Neolithicum							
- 3500		Calais III			Vroeg Neolithicum				Swift	Michelsberg	Haz	
- 4000												
- 4500		Calais II										
- 5000											Bandkeramiek	
- 6000		Calais I								Mesolithicum		
- 7000		Boreaal (warmer)	Den									
- 8000		Preboreaal (warmer)	Berk									
- 9000	10.000	Jong Dekzand II	Late Dryas (kouder)	Toendra	Ahrensburg							
- 10.000			Allerød (warmer)	Den Berk	Tjonger							
- 11.000	12.000	Jong Dekzand I	Vroege Dryas (k.)	Toendra								
- 12.000			Bølling (warmer)	Berk				Hamburg				
- 25.000		Oud Dekzand Löss	Weichsel ijstijd	Poolwoestijn								
- 50.000			Eemien (warmer)	Loofbos								
- 100.000		Keileem Stuwwallen	Saale ijstijd	Landijs				Midden Paleolithicum				
- 150.000												
- 200.000												
- 250.000												
- 300.000 v.C.								Vroeg Paleolithicum				